

SPECIAL INTEREST TOURISM DEVELOPMENT IN SLAVONIA AND BARANYA

RAZVOJ SPECIFIČNIH OBLIKA TURIZMA NA PODRUČJU SLAVONIJE I BARANJE

BARTOLUCI, Mato & KECA, Ksenija

Abstract: *Special interest tourism appeared as alternative to mass tourism. Differences of touristic needs and motives for traveling leads to special interest tourism development, it is more complement to mass tourism than a result of special tourism strategy. Special interest tourism in Croatia is not adequately developed. Hypotheses are: (1) special interest tourism in Slavonia & Baranya is not compliance with needs and possibilities of development, (2) rural tourism development can initiate overall tourism development in destination. This analyze shows possibilities of rural tourism development and impact on sustainable tourism development in Slavonia & Baranya.*

Key words: *special interest tourism, sustainable tourism development, rural tourism, entrepreneurship in tourism*

Sažetak: *Specifični oblici turizma pojavili su se kao alternativa ili dopuna masovnog turizma. Raznolikost turističkih potreba i brojnih motiva za putovanjem dovodi do razvoja specifičnih oblika turizma. U Hrvatskoj specifični oblici turizma nisu adekvatno razvijeni, više su dopuna masovnom turizmu nego rezultat posebne turističke strategije. Hipoteze u radu su: (1) specifični oblici turizma na području Slavonije i Baranje nisu u skladu s potrebama i mogućnostima razvoja, (2) razvoj ruralnog turizma može pokrenuti ukupan razvoj turizma na tom prostoru. Analiza ukazuje na mogućnosti njihovog razvoja, posebno ruralnog turizma te na njihov utjecaj na održivi razvoj turizma u Slavoniji i Baranji.*

Ključne riječi: *specifični oblici turizma, održivi razvoj turizma, ruralni turizam, poduzetništvo u turizmu*

Authors' data: Mato, **Bartoluci**, prof.dr.sc., Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, mato.bartoluci@efzg.hr; Ksenija **Keča**, mr.sc., Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, ksenija.keca@efzg.hr

1. UVOD

Pojam specifičnih oblika turizma spominje se već pedesetih godina prošlog stoljeća (Hunziger & Krapf, 1942), dok se u Hrvatskoj pojavljuje osamdesetih godina. (Alfier, 1977; Cicvarić, 1984; i dr.).

U tim se radovima objašnjava pojam i značaj pojedinih oblika turizma u Hrvatskoj poput vjerskog, kulturnog, sportsko-rekreacijskog, nautičkog, lovnog, ribolovnog i nekih drugih oblika. Istovremeno se u Hrvatskoj provode istraživanja, studije i projekti razvoja pojedinih oblika turizma u okviru Instituta za turizam, ekonomskih fakulteta u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Dubrovniku, Opatiji, Fakulteta za fizičku kulturu i dr.

Na temelju tih istraživanja i projekata razvijaju se brojni oblici turizma u okviru turističkih centara na moru, u toplicama te u nekim planinskim područjima. Specifični oblici turizma pojavljuju se kao posebni oblici turizma ili kao dopuna postojećim tradicionalnim oblicima turističke ponude. Prema motivima putovanja u Hrvatskoj se ističu: sportski turizam, nautički, zdravstveni, lovni i ribolovni, kongresni, seoski, gastronomski, vjerski, eko turizam i dr.

Cilj je ovog rada analizirati potrebe i mogućnosti budućeg razvoja specifičnih oblika turizma na području Slavonije i Baranje prema načelima održivog razvoja hrvatskog turizma. Osnovne hipoteze ovoga rada zasnivaju se na spoznajama da (1) specifični oblici turizma na području Slavonije i Baranje nisu adekvatno istraženi pa nisu razvijeni u skladu s budućim potrebama i mogućnostima njihovog razvoja, (2) razvoj ruralnog turizma može pokrenuti ukupan razvoj turizma na tom prostoru. Održivi razvoj ne zahvaća samo turizam, već je on sadržan u svim područjima ljudske djelatnosti: u prirodi, u gospodarstvu, u kulturi, u socijalnoj sferi. Između mnogih definicija, ističemo onu prema kojoj je „održivi razvoj promjena strukture globalne proizvodnje i potrošnje koji ne remete ekosustave.“ (Vukonić & Keča, 2001).

Temeljna načela održivog razvoja mogu biti: ekološka održivost, sociokulturna te ekonomska održivost.

Načela ekološke održivosti su ujedno i temeljna načela održivog turizma jer turizam najviše ovisi o njima. Ona se odnose na ciljeve unapređenja života domicilnog stanovništva u određenoj destinaciji, optimalno zadovoljenje potreba turista te održavanje kvalitete okoliša koji služi svima.

Načela sociokulturne održivosti grade se na pozitivnim odnosima među ljudima određene zajednice te njihovim zajedničkim odnosom prema svim sociokulturnim vrijednostima i dobrima zajednice. U turističkom prostoru na sociokulturnu održivost utječu razni subjekti: stanovništvo, poslovni subjekti, turisti i dr.

Načela ekonomske održivosti nisu inkompatibilna s načelima održivog turizma, ali to mogu biti uslijed nekontroliranog i štetnog ponašanja u određenom turističkom prostoru. Naime, ako je profit jedini kriterij ponašanja svih sudionika u prostoru, on može dovesti u pitanje prostorne, kulturne, socijalne i druge činitelje održivog razvoja.

Načela održivog razvoja djeluju komplementarno u određenom prostoru i uvjetima. Stoga je respektiranje svih načela nužno za održivi razvoj turizma, ali i svih drugih

aktivnosti na određenom prostoru. Osim toga, održivost je dugoročan i permanentan proces jer se jedino tako može osigurati kvaliteta života budućim generacijama.

Temeljem toga mnogi znanstvenici u turizmu zalažu se za aktivnu i učinkovitu ulogu države u zaštiti okoliša te predlažu primjenu posebnih sustava kao paradigmu održivog razvoja (Blažević, 2006).

U ovom se radu prezentiraju mogućnosti razvoja specifičnih oblika turizma na području Slavonije i Baranje prema načelima održivog razvoja turizma.

2. NEKI POKAZATELJI RAZVOJA TURIZMA NA PODRUČJU SLAVONIJE I BARANJE

Turistički prostor Republike Hrvatske može se podijeliti u tri makro regionalne cjeline (Bilen & Bučar, 2007):

- jadransku turističku makro regiju površine od 17.850 km² ili 31,6% površine Hrvatske, na kojoj živi oko 30,6% stanovnika;
- gorsko-planinsku turističku makro regiju koju čini 7.913 km² ili 14% ukupne površine Hrvatske, s oko 3% stanovništva;
- panonsko-peripanonsku turističku makro regiju površine od 30.776 km² ili 54,4% teritorija, na kojoj živi oko 3,17 milijuna stanovnika ili 66,4% ukupnog stanovništva Hrvatske.

Područje Slavonije i Baranje moguće je svrstati u panonsku turističku makro regiju koja prostorno obuhvaća slijedeće:

Županija	Površina (km ²)	Broj stanovnika
Virovitičko podravska	2 024	93 389
Požeško – slavonska	1 823	85 831
Brodsko - posavska	2 030	176 765
Osječko - baranjska	4 155	330 506
Vukovarsko - srijemska	2 454	204 768
UKUPNO	12 486	891 259

Tablica 1. Površina i stanovništvo

Na prostoru navedenih pet županija živi ukupno 891 259 stanovnika prema popisu iz 2001. godine. Među najvažnije gospodarske djelatnosti moguće je ubrojiti: poljoprivredu, šumarstvo, industriju, graditeljstvo, te tercijarne djelatnosti: promet, trgovinu, turizam, ugostiteljstvo i dr.

Podaci (HTZ, 2008) o smještajnim kapacitetima pokazuju da je na ovom prostoru danas u funkciji 40 hotelskih objekata različite kategorije s ukupno 2 680 ležajeva što predstavlja osnovne smještajne kapacitete. Struktura hotela pokazuje slijedeće stanje: pet hotela s 4*, šesnaest hotela s 3*, šesnaest hotela s 2*, jedan hotel s 1* te jedan hotel bez kategorije. Ovi bi smještajni kapaciteti uz nova ulaganja i poboljšanje kvalitete mogli biti kvalitetna osnova za budući razvoj turizma na tom prostoru. K tome treba dodati i ostale smještajne kapacitete u tzv. kućnoj radinosti koji su pogodni za razvoj ruralnog turizma na seoskim domaćinstvima.

Analiza turističkog prometa pokazuje da prema broju turista i ostvarenih noćenja prednjači Osječko – baranjska županija, zatim slijede Vukovarsko – srijemska, Brodsko posavska, Virovitičko podravska te Požeško – slavonska županija. To je razumljivo s obzirom na prostorni razmještaj smještajnih hotelskih kapaciteta koji su vezani za veće gradove Osijek, Vukovar, Beli Manastir, Vinkovce, Slavonski Brod, Požega i dr. Podaci o ostvarenim noćenjima pokazuju da je u posljednje tri godine ostvareno stalno povećanje broja noćenja koja su osnova za ostvarivanje pansionске i izvanpansionске potrošnje. Međutim, još uvijek se radi o relativno malom turističkom prometu u odnosu na ukupne pokazatelje turizma na cijelom prostoru Republike Hrvatske. U Hrvatskoj je 2007. godine ukupno je ostvareno 56 005 492 noćenja, od čega 350 013 noćenja u pet županija Slavonije i Baranje što čini udio od 0,06% ostvarenih noćenja.

Prosječno iskorištenje smještajnih kapaciteta iznosi oko 130 dana pune zauzetosti godišnje što je iznad prosjeka Republike Hrvatske, ali to nije garancija za profitabilno poslovanje. Tome u prilog govori struktura gostiju (73% domaćih, 27% inozemnih gostiju), njihova kupovna moć te prosječna dnevna potrošnja. Naime, prosječna turistička potrošnja u Hrvatskoj iznosi 55,48 Eura (TOMAS, 2007) dok se za ovo područje procjenjuje cca 60% od tog iznosa. Stoga bi glavni cilj nove turističke strategije trebao biti vezan uz mjere za potpunije iskorištenje kapaciteta tijekom godine, povećanje kvalitete segmenta turističke ponude što bi moglo privući veći broj inozemnih gostiju, aktiviranje novih oblika i sadržaja turizma i dr.

Županija	TURISTI			NOĆENJA		
	2005.	2006.	2007.	2005.	2006.	2007.
Virovitičko podravska	6 071	11 437	14 415	16 472	28 971	34 294
Požeško – slavonska	7 330	6 732	8 356	12 730	14 188	15 746
Brodsko – posavska	18 277	21 192	22 757	34 001	37 649	40 414
Osječko – baranjska	62 651	76 313	84 724	143 774	163 363	176 856
Vukovarsko - srijemska	31 314	31 694	38 355	55 536	66 941	82 703

Tablica 2. Pregled turističkih dolazak i ostvarenih noćenja po županijama

3. MOGUĆNOSTI RAZVOJA SPECIFIČNIH OBLIKA TURIZMA NA PODRUČJU SLAVONIJE I BRANJE

Iako u Hrvatskoj nema pouzdanih istraživanja za tržišta potražnje različitih oblika turizma, ipak neka istraživanja (Cazes, 1989; Tomas, 2004; Keller, 2002; i dr.) pokazuju da se emitivna turistička tržišta sve više orijentiraju prema specifičnim oblicima turizma u turističkim destinacijama.

Specifični oblici turizma mogu biti dodatni faktor privlačnosti turističke destinacije posebno za inozemne goste koji provode odmor u Hrvatskoj.

Na temelju prostornih i drugih resursa moguće je identificirati značajnije specifične oblike turizma na Panonsko – peripanonskom području u koje spada i područje Slavonije i Baranje.

VRSTE I OBLICI TURIZMA	PROSTORNE MOGUĆNOSTI
1. RURALNI (SEOSKI) TURIZAM 2. SPORTSKI TURIZAM - rekreacijski - planinarenje - zimski sportski turizam - biciklizam, jahanje i ostale vrste rekreacije - ostali sportovi i rekreacija - sportske priredbe i natjecanja	- u svim mjestima Slavonije i Baranje - rijeke, jezera, šume... - planinska regija (Psunj, Papuk, Krndija, Dilj gora i Požeška gora - planinska regija - u cijelom području - u cijelom području - u gradovima
3. ZDRAVSTVENI TURIZAM - kurativni i rehabilitacijski - wellness	- u toplicama i SPA centrima (Lipik, Velika, Bizovačke toplice) - u SPA centrima i hotelima visoke kategorije
4. KULTURNI TURIZAM - posjete kulturno-povijesnim znamenitostima - kulturne priredbe i manifestacije	- u gradovima i mjestima u panonskoj regiji - u gradovima
5. KONGRESNI TURIZAM (MICE)	- u gradovima (Osijek, Vinkovci, Slavonski Brod, Požega...)
6. LOVNI TURIZAM	- u panonskoj turističkoj regiji
7. RIBOLOVNI TURIZAM	- na rijekama, jezerima, ribnjacima
8. GASTRONOMSKI TURIZAM - gastronomija - vinske ceste	- u svim mjestima Slavonije i Baranje - u Slavoniji i Baranji
9. EKO TURIZAM	- u parkovima prirode i rezervatima
10. VJERSKI TURIZAM	- u značajnim svetištima (Đakovo, Aljmaš, Požega...)
11. OSTALI OBLICI TURIZMA (shopping turizam, povijesni i dr.)	- u većim gradovima regije

Tablica 3. Specifični oblici turizma u Slavoniji i Baranji

U tablici su prikazani oni oblici turizma koji su već danas razvijeni ili su u fazi razvoja u pojedinim destinacijama. Upravo ovi specifični oblici turizma mogu biti nova snaga i izvor komparativnih i konkurencijskih prednosti ukupnog hrvatskog turizma posebno u kontinentalnoj Hrvatskoj. Njihova uloga i značaj posebno će doći do izražaja u narednim godinama kad Hrvatska postane članica EU.

4. RAZVOJ RURALNOG TURIZMA

U turističkoj teoriji i praksi nisu sasvim usuglašeni pojmovi kao što su ruralni turizam, seoski turizam, seljački turizam, agroturizam i sl. Prema definiciji Vijeća Europe ruralni turizam je onaj koji se odvija na seoskom području s različitim aktivnostima (Belaj, 2007). Prema takvom poimanju ruralnog turizma, seoski turizam je sinonim ruralnog turizma, dok je seljački turizam onaj koji se provodi na seljačkim gospodarstvima. Prema Hrvatskom farmeru (Bačac, 2007) ruralni turizam je širok pojam koji označava svaku turističku aktivnost unutar ruralnih područja, a obuhvaća različite vidove turizma u koje je moguće ubrojiti seljački turizam, zavičajni, sportsko-rekreacijski, avanturistički, zdravstveni, edukacijski, tranzitni,

rezidencijalni, kamping, kulturni, vjerski, lovni, ribolovni, gastronomski, vinski, eko turizam itd.

Iako ovakva klasifikacija nije u cijelosti prihvatljiva, jer se radi o posebnim oblicima turizma koji se zasnivaju na specifičnim motivima, ipak ju je moguće koristiti na način da se u okviru ruralnog turizma na nekom području mogu razvijati i svi drugi komplementarni oblici turizma.

Upravo je područje Slavonije i Baranje idealno za razvoj ruralnog turizma i svih navedenih oblika. Novi ruralni turizam na ovom području zasniva se na izuzetno vrijednim, očuvanim i atraktivnim prirodnim, kulturnim i drugim resursima vezanim za ambijent sela i njegove aktivnosti: poljoprivredu, gastronomiju, vinarstvo, etnologiju, folklor, glazbu, zanatstvo i ostale aktivnosti.

Za novu koncepciju razvoja ruralnog turizma potrebni su konkretni projekti s kojima je moguće konkurirati u okviru projekata Ministarstva turizma Republike Hrvatske, PHARE programa, programa HBOR-a ili drugih institucija. Nositelji ovakvih projekata mogu biti poduzetnici sa seoskih gospodarstava, trgovačkih društva iz područja poljoprivrede, turizma i ugostiteljstva i sl.

Programi ruralnog turizma, u izravnoj su funkciji održivog razvoja turizma kroz zaštitu i očuvanje parkova prirode (primjerice Papuk, Kopački rit), zemlje, šume, vode, razvoj i zaštitu eko i etno sela, kulturne i povijesne baštine, zaštitu autohtonih proizvoda (gastronomije, vina, rakije i sl.). Ruralni turizam moguće je razvijati u okviru seoskih domaćinstava kao osnovnu ili dopunsku djelatnost poljoprivrednoj proizvodnji, kroz različite proizvode i usluge: smještaja, hrane i pića, prodaju autohtonih poljoprivrednih proizvoda, rekreacijske programe (jahanje, kočije, šetnice). Rekreacija i turizam u ruralnim prostorima mogu pridonijeti smanjenju razlike u kvaliteti života između urbanih i ruralnih područja. Ta je razlika jedan od temelja paradigme o neovisnosti i samodostatnosti gradskog i ostalog prostora (Lukić, 2007).

Iako razvoju ruralnog turizma u Hrvatskoj pogoduju zakonske i druge mogućnosti, ipak još uvijek nedostaju konkretne mjere i instrumenti turističke politike na razini Ministarstva turizma Republike Hrvatske i drugih ministarstava. Bez konkretnih projekata i financijskih poticaja nije moguće očekivati brzi razvoj ruralnog i drugih oblika turizma na ovom području. Glavni nositelji ovakvih turističkih projekata mogu biti poduzetnici. Na destinacijskoj razini ovakve bi projekte trebao voditi i koordinirati destinacijski menadžment koristeći različite mogućnosti javno-privatnog partnerstva.

Na temelju analize nekih pokazatelja ocjenjujemo da ruralni turizam može biti nositelj razvoja svih komplementarnih oblika turizma na ovom prostoru.

5. ZAKLJUČAK

Na temelju analize nekih pokazatelja specifičnih oblika turizma u radu se pokušalo ukazati na potrebe i mogućnosti razvoja određenih specifičnih oblika turizma koje u Hrvatskoj i na području Slavonije i Baranje imaju određene komparativne i konkurencijske prednosti.

Komparativne prednosti specifičnih oblika turizma ne ostvaruju se samo u ekonomskoj sferi, već one prvenstveno proizlaze iz njihove uloge u održivom razvoju turizma. Specifični oblici turizma zasnivaju svoj razvoj upravo na očuvanim prirodnim, kulturnim i povijesnim resursima, što su komparativne prednosti upravo ovog prostora.

U tom se posebno ističu ruralni turizam, eko turizam, sportsko-rekreacijski, zdravstveni i kulturni turizam. U radu su posebno prikazane mogućnosti razvoja ruralnog turizma koji može pokrenuti razvoj i drugih komplementarnih oblika turizma. Zaključci iz ovog rada ukazuju na komparativne prednosti specifičnih oblika turizma u održivom razvoju turizma na području Slavonije i Baranje. Stoga bi programi specifičnih oblika turizma trebali zauzeti posebno mjesto u planovima razvoja hrvatskog turizma, osobito na razini turističkih destinacija. U njihovoj implementaciji ključnu ulogu treba imati Ministarstvo turizma, Ministarstvo razvitka i dr. u provedbi strategije hrvatskog turizma putem konkretnih mjera i instrumenata turističke politike Hrvatske.

6. Literatura

- Alfieri, D. (1977). Uloga turizma u resocijalizaciji i desocijalizaciji suvremenog čovjeka. In *Proceedings book „Humanističke vrijednosti turizma“* str. 19-47. PA Zadar
- Bilen, M. & Bučar, K. (2004). *Osnove turističke geografije*, Mikrorad, Zagreb, ISBN 953-6286-69-6
- Blažević, B. (2006). *Sustavni pristup održivom razvoju turizma*. Tourism and hospitality industry, Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija
- Belaj, M. (2007). Izvešće sa skupa Perspektive razvoja ruralnog turizma, *Zbornik radova s prvog hrvatskog kongresa o ruralnom turizmu (grupa autora)*, Hrvatski farmer d.d. Ruralis konzorcij agroturizma i ruralnog turizma Istre i klub članova „Selo“, Hvar
- Cazes, G. (1998). Alternative tourism: Reflections on the ambiguous concept. U: *Turizam i sport*, M. Bartoluci & N. Čavlek (ur.), str. 51-52, Školska knjiga, Zagreb, ISBN 953-6378-18-3
- Hunzinger, W. & Krapf, K. (1942). *Grudriss der Allgemeinen*, Fremden verkehrslehre, Zürich
- HTZ (2008). Izvedeni podaci prema informacijama s Web stranica HTZ. *Dostupno na: <http://www.croatia.hr/Hrvatski/Lokacije/Smjestaj.aspx>* Pristup: 26-05-2008
- Keller, P. (2002). Sport and Tourism – Introduction Report, *Zbornik radova s World Conference on Sport and Tourism*, Barcelona, ISBN 92-844-0417-7
- Lukić, A. (2007). Turizam na seljačkim gospodarstvima u Hrvatskoj, *Zbornik radova Perspektive razvoja ruralnog turizma*, Hrvatski farmer, Hvar
- Marušić, Z. (2007). *Stavovi i potrošnja turista u hrvatskoj*, TOMAS Institut za turizam, Zagreb, ISBN 953-6145-11-1
- Vukonić, B. & Keča, K. (2001). *Turizam i razvoj*. Mikrorad, Zagreb, ISBN 953-6286-49-1